

TÜRKİYE VE DÜNYADA KANATLI SEKTÖRÜNÜN GENEL DURUMU

Resim 1: Bakanlığımızca Geliştirilen Yerli Hibritlerimiz (ATAK S)

1. Kanatlı sektörü ile ilgili üretim, tüketim ve istihdam

Bakanlığımız, 1930'lu yıllarda başlayıp 1970 ve 1980'li yıllarda hız kazanan, kurmuş olduğu kanatlı üretim ve araştırma kurumları ile kanatlı sektörüne önderlik yapmış, uygulamaya koyduğu Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu ve Yem Desteği sayesinde yeni modern üretim tesisleri kurulmasını teşvik etmiş, kanatlı üretiminin Ülkemizdeki hayvansal protein açığının giderilmesinde vazgeçilemez bir üretim kolu olduğunu üreticilere ve girişimcilere uygulamaları ile göstererek kanatlı sektörüne büyük yatırımlar yapılmasına ve bu sektörde Entegrasyonların kurulmasına zemin hazırlamıştır. Özel sektörün kanatlı üretiminin cazibesini görerek büyük yatırımlara gitmesi, kendi üretici birlik ve derneklerini kurmalarından sonra, Bakanlığımız kanatlı sektörde yönlendirici görevini önemli ölçüde tamamlamış, kanatlı üretiminden (Araştırmaya yönelik üretim hariç) yavaş yavaş çekilmiştir. Bakanlığımız kanatlı sektörde araştırma, izleme, damızlık ithalatını ve sektörü yönlendirme faaliyetlerini sürdürmekte, sektörle ilgili problemlerde müdahale yetkisini kullanmaktadır. Bu gün tarımsal üretim ve gıda sektöründe Ülkemizin cirosu en büyük firmaları, kanatlı entegre firmalarıdır. Geçimini kanatlı sektörden temin eden (üretici çiftçi, sektörle ilgili esnaf, yem, ilaç, yan sanayi, nakliye, pazarlama dahil) insan sayısı yaklaşık 1,5 milyon (aileleri ile birlikte) kişidir. Sektörün yıllık cirosu yaklaşık 6 milyar doları aşmaktadır. Kanatlı sektörü Ülkemiz tarımı içinde en hızlı gelişen ve en güçlü sektörlerden biri haline gelmiştir.

Resim 2: Yer sisteminde yetiştirilen yumurtacı yarkalar.

FAO 2013 yılı verilerine göre; Dünya’da 96.337.658 ton tavuk eti üretimi, 68.262.486 ton tavuk yumurtası üretimi yapılmıştır. Dünya üretimi ile kıyaslandığında Ülkemiz, tavuk eti ve tavuk yumurtası üretiminde 10. sırada yer almıştır. Avrupa da ise 16.072.299- tavuk eti üretimi, 10.933.300- ton tavuk yumurtası üretimi yapılmıştır. Avrupa üretimi ile kıyaslandığında Ülkemiz, tavuk eti üretiminde 2. sırada, tavuk yumurtası üretiminde ise 3. sıradadır.

Kanatlı sektöründe 2014 yılı verilerine göre; Toplam 11.328 kuluçkahane, kombina-kesimhane, damızlık, etlik ve yumurtacı işletme mevcuttur. Üretim işletmelerinde 2.237 damızlık kümes, 14.360 ticari etlik kümes, 3.141 ticarî yumurtacı kümes olmak üzere toplam 19.738 adet kümes bulunmaktadır. Mevcut işletme ve kümeslerde kapasite kullanım oranının %85-90 civarında olduğu tahmin edilmektedir.

Bilindiği üzere kanatlı eti ve yumurtası; sağlıklı, ucuz, kısa sürede üretimi yapılabilen halkımızın beslenmesinde çok önemli bir yer tutan protein kaynaklarıdır. Kanatlı eti; üretim ve tüketim rakamları bakımından kırmızı eti geçmiş ve protein açığının kapatılmasında vazgeçilemez alternatif gıda olmuştur.

Tablo 1: 2014 yılı kanatlı işletme sayıları:

Kuluçkahane (Adet)	Kombina ve Kesimhane	Damızlık (Adet)	Ticari Etlik (Adet)	Ticari Yumurtacı (Adet)	Toplam(Adet)
80	79	341	9.782	1.046	11.328

Tablo 2: 2014 yılı kanatlı kümes sayıları:

Damızlık (Adet)	Ticari Etlik(Adet)	Ticari Yumurtacı(Adet)	Toplam(Adet)
2.237	14.360	3.141	19.738

Resim 3: Kafes sisteminde yumurta tavukçuluğu.

TUİK verilerine göre 2002 yılında 696.187- ton olan toplam tavuk eti üretimi 2014 yılında toplam 1.894.669 tona çıkartılmıştır.

TUİK verilerine göre 2002 yılında 11.555.000.000-adet olan yumurta üretimimiz, 2014 yılında 17.145.000.000- adet olarak gerçekleşmiştir.

Üretim değerlerinden görüldüğü üzere 2002-2014 yılları arasında tavuk eti üretimi %172, yumurta üretimi ise %48 artmıştır. Ülkemiz ticari tavuk eti ve ticari tavuk yumurtası üretiminde kendine yeter olup, üretim fazlasını ihraç etmektedir.

Resim 4: Broiler civcivleri.

Resim 5: Çok katlı kafes sisteminde yumurta tavukçuluğu.

Tablo 3: Toplam üretim ve kişi başı üretim

ÜRETİM

	Yumurta (Milyon Adet)	Tavuk Eti(Ton)	Nüfus(Kişi)	Yumurta (Adet/Kişi)	Tavuk Eti (Kg/kişi)
2002	11.555	696.187	68.600.000	168	10,148
2003	12.667	872.419	69.000.000	184	12,644
2004	11.056	876.774	69.400.000	159	12,634
2005	12.052	936.697	69.800.000	173	13,420
2006	11.734	917.659	70.200.000	167	13,072
2007	12.725	1.068.454	70.586.000	180	15,137
2008	13.191	1.087.682	71.517.000	184	15,209
2009	13.833	1.293.215	72.560.000	191	17,823
2010	11.841	1.444.059	73.723.000	161	19,588
2011	12.955	1.613.309	74.724.000	173	21,590
2012	14.911	1.723.919	75.627.000	197	22,795
2013	16.497	1.758.363	76.667.363	215	22,935
2014	17.145	1.894.669	77.695.904	221	24,385

Kaynak: TÜİK

Resim 6: Satışa hazır piliç karkası.

Resim 7: Kesim zamanı gelmiş broiler piliçlerin nakledilmesi.

2. İhracat

Kanatlı eti ve sakatatı ihracatımız 2002 yılında **19.642** ton iken 2014 yılında ileri işlenmiş kanatlı eti ile birlikte **430.544** ton olarak gerçekleşmiştir.

2002 yılında sofralık ve damızlık /kuluçkalık toplam yumurta ihracatımız **31.900.693** adet iken 2014 yılında bu rakam **4.823.726.000- adet** olmuştur. İhracat rakamlarından görüldüğü üzere 2002-2014 yılları arasında kanatlı eti ve sakatatı ihracatı 22 kat, yumurta ihracatı ise 151 kat artmıştır.

Resim 8: Kombinadan bir görüntü.

Tablo 4: Yumurta ihracatı (adet)

YIL	Sofralık	Damızlık	Toplam
2002	13.405.174	18.495.519	31.900.693
2003	75.634.913	48.430.617	124.065.530
2004	123.289.304	54.216.888	177.506.192
2005	105.274.000	67.211.863	172.485.863
2006	256.625.000	42.176.597	298.801.597
2007	760.023.000	40.000.000	800.023.000
2008	1.229.170.000	135.400.000	1.364.570.000
2009	1.005.307.000	186.155.000	1.191.462.000
2010	2.115.859.000	97.506.000	2.213.365.000
2011	3.618.983.000	191.759.000	3.810.742.000
2012	3.971.382.000	259.478.000	4.230.860.000
2013	4.472.120.000	218.730.000	4.690.850.000
2014	4.652.197.000	171.529.000	4.823.726.000

Kaynak:YUM-BİR, E.İ.B.

Tablo 5: kanatlı eti ve sakatatı ihracatı (ton)

YILLAR	Tavuk Eti	Hindi Eti	Tavuk Ayağı	İleri İşlenmiş Kanatlı eti	Toplam
2002	6.252	695	12.695		19.642
2003	8.547	805	15.818		25.170
2004	11.096	615	17.339		29.050
2005	27.278	1.929	15.767		44.974
2006	20.411	420	18.979		39.810
2007	24.775	808	26.174		51.758
2008	47.895	1.297	30.660		79.852
2009	81.632	953	32.511		115.096
2010	104.106	1.036	35.232	10.869	151.243
2011	195.937	2.081	36.632	12.865	247.515
2012	269.985	3.737	31.159	21.368	326.249
2013	322.429	6.741	42.039	24.484	395.693
2014	353.387	8.227	45.464	23.466	430.544

Kaynak:BESD-BİR, E.İ.B.

3. İthalat

Kanatlı sektöründe; Damızlık grand parent stock civciv (Büyük ebeveyn) ihtiyacının tamamı ithalat yoluyla yurt dışından karşılanmaktadır. Damızlık parent stock (ebeveyn) civciv ve damızlık kuluçkalık yumurta ihtiyacının üretiminin önemli bir kısmı yurt dışından ithalat yoluyla temin edilmekte, bir kısmı da ülkemizde üretilmektedir. Ticari tavuk eti ve yumurta üretimi tümüyle ülkemizde yapılmaktadır.

Aşağıdaki tablo incelendiğinde ithalatın, et ve yumurta tavukçuluğunda damızlık yumurta ile damızlık civciv şeklinde gerçekleştiği, hindi üretiminde ise kuluçkalık yumurta şeklinde gerçekleştiği görülmektedir.

Tablo 6: Damızlık civciv ve yumurta ithalatı. (adet)

Yıllar	Etçi Damızlık Civciv İthalatı	Etçi Damızlık Yumurta İthalatı	Yumurtacı Damızlık Civciv İthalatı	Damızlık Hindi Civciv İthalatı	Kuluçkalık Hindi Yumurtası İthalatı
2002	1.453.576	11.007.690	490.894	23.597	1.848.000
2003	1.167.285	9.744.434	445.014	31.416	4.785.200
2004	1.120.239	10.399.366	464.456	25.700	6.519.200
2005	845.378	11.599.355	469.364	30.600	4.985.120
2006	1.174.122	4.276.901	499.270	0	3.236.900
2007	1.027.207	5.784.689	379.822	0	5.039.815
2008	1.729.310	5.077.858	525.082	14.560	4.745.135
2009	1.796.766	5.961.154	574.258	7.480	3.694.168
2010	2.850.263	5.952.899	732.571	16.870	5.233.242
2011	4.248.012	8.979.192	712.820	16.525	5.006.600
2012	5.172.052	8.233.260	725.822	17.474	5.489.700
2013	1.987.899	19.161.746	694.246	26.785	5.996.459
2014	1.464.804	28.781.985	911.578	26.675	5.859.857

Kaynak: HAYGEM

4. Destekler

4.1. Kanatlı İhracat Destekleri

İhracatın artırılması ve sektöre gerekli desteğin sağlanması amacıyla 14.02.2015 tarih ve 29267 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan, Tarımsal Ürünlerde İhracat İadesi Yardımları İle İlgili Para-Kredi ve Koordinasyon Kurulunun 10.02.2015 Tarihli 2015/1 sayılı Kararına istinaden; kümes

hayvanları etlerinde miktar barajı dikkate alındığında $350 \times 0,41 = 143,5$ TL/Ton, Kümes hayvanları etinden sakatatından yapılmış sosisler ve benzeri ürünler ile kümes hayvanları etinde hazırlanmış veya konserve edilmiş ürünler de miktar barajı dikkate alındığında $450 \times 0,50 = 225$ TL/ton ve yumurtada ise miktar barajı dikkate alındığında $30 \times 0,65 = 19,5$ TL/1000-adet, ancak ihraç edilecek yumurtanın damızlık veya kuluçkalık olması halinde ödeme %50 artırımlı olarak uygulanmaya başlanmıştır.

4.2. Kanatlı Sektörüne Yönelik Düşük Faizli Kredi Destekleri

Kanatlı sektörünün desteklenmesi amacıyla Bakanlar Kurulu Kararı gereğince 22 Ocak 2015 tarih ve 29244 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren "T.C. Ziraat Bankası A.Ş. ve Tarım Kredi Kooperatiflerince Tarımsal Üretime Dair Düşük Faizli Yatırım ve İşletme Kredisi Kullandırılmasına İlişkin Karar" kapsamında; Kanatlı Sektöründe damızlık yetiştiriciliği yapacaklara 7.500.000 TL ye kadar %100 faiz indirimli yatırım ve işletme kredisi, ticari kanatlı yetiştiriciliği yapacaklara 3.000.000 TL ye kadar %50 faiz indirimli yatırım ve %25 faiz indirimli işletme kredisi, Hindi Besiciliği yapacaklara 1.000.000 TL ye kadar %50 faiz indirimli yatırım ve %75 faiz indirimli işletme kredisi kullandırılması kararlaştırılmıştır.

4.3. Kırsal Kalkınma Programı(IPARD) Kapsamındaki Destekler

Kırsal Kalkınma Programı (IPARD) kapsamında; Kanatlı eti üreten tarımsal işletmeler için; broiler tavuklarda en az 5.000 en fazla 50.000 adet/devre, broiler hindilerde en az 1.000 en fazla 8.000 adet/devre kapasiteleri için yapılacak uygun harcamalar toplamının %50 ile % 65'i oranları arasında kalmak kaydıyla, en az 15.000 Avro ve en çok 500.000 Avro destek verilebilmektedir. 2014-2020 yıllarını kapsayan İPARD-II programına yumurta tavukçuluğu ve kaz yetiştiriciliği de ilave edilmiştir.

30.04.2015 tarih ve 29342 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren "Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı Kapsamında Tarıma Dayalı Ekonomik Yatırımların Desteklenmesi Hakkında Tebliğ" ile kanatlı hayvan yetiştiriciliğine yönelik modern sabit yatırımlarda, 1.000.000 TL ye kadar hibe desteği verilebilmektedir.

Bazı zamanlar yazılı ve görsel medyada yer alan olumsuz beyanlar tüketime düşmesine neden olmaktadır. Bakanlığımız hazırladığı Kamu Spot'ları ile kanatlı eti ve yumurtası ile ilgili yanlış algılamaları giderme yoluna gitmiş, bunda kamuoyunda etkili olduğunu gözlemlemiştir.

Ayrıca 14.06.2005 tarihinde çıkarılan 5363 sayılı tarım sigortaları kanunu kapsamına kümes hayvanları da dahil edilmiştir. Üreticinin sigorta priminin % 50 si oluşturulacak havuza aktarılarak üreticilerimize önemli bir destek sağlanmıştır.

2007 yılında işlenmiş kanatlı etinde KDV oranı % 18 den % 8 e düşürülmüştür. 27.11.2011 tarih ve 28125 sayılı resmi gazetede yayımlanan 2011-2466 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile toptan et satışlarında KDV oranı %1'e indirilmiş, sektörün talebi üzerine (KDV alacaklarının tahsilinde problem yaşamaları nedeniyle) 24 şubat 2013 tarih ve 28569 sayılı RG ile toptan kümes hayvanları etleri ve sakatatında, yeniden %8 e çıkartılmıştır.

Kanatlı sektöründe firmaların bir kısmı, ithal edilen yem hammaddelerini gümrük vergisiz alabilmek için Dahilde İşleme Rejimi (DİR) kapsamında kanatlı ihracatı taahhüdünde bulunmaktadır. Dahilde İşleme Rejimi, firmaları kanatlı ihracatı yapmaya teşvik etmektedir. Ekonomi Bakanlığı İhracat Genel Müdürlüğünün Dahilde İşleme Rejimi kapsamında istemiş olduğu teknik bilgiler, Bakanlığımızca hazırlanan teknik rapor ile sunulmuştur.

5. Üretim projeksiyonu

Tablo 7: 2015-2023 Yılları Kanatlı Eti ve Yumurta Üretim Projeksiyonu.

YILLAR	ÜRETİM		Ülke Nüfus (Bin)
	Kanatlı Eti (Ton)	Yumurta (Milyon Adet)	
2015	1.950.000	18.361	78.423
2016	2.077.000	19.279	79.181
2017	2.208.000	20.628	79.939
2018	2.350.000	22.072	80.697
2019	2.495.000	23.617	81.455
2020	2.646.000	25.034	82.213
2021	2.802.000	26.689	82.971
2022	2.963.000	28.344	83.729
2023	3.130.000	30.000	84.247